

När den förutsägbara och stabila modellen är problemet

Svenska Dagbladet den 16 april 2017

Fack och arbetsgivare har enats om ett nytt industriavtal. Under tre år ska lönerna öka med två procent om året. Arbetsgivarna är nöjda med att kostnadsökningarna hålls låga och förutsägbara. Fackens representanter framhåller en låglönesatsning för löner under 24 000 kronor som en framgång. Om både fack och arbetsgivare är nöjda är väl allt frid och fröjd? Tyvärr är det inte så enkelt.

Lönebildning i Sverige sker genom den svenska modellen, som bygger på den goda tanken att arbetsmarknadens parter själva ska komma överens. Rent förhandlingstekniskt fungerar det oftast bra. Sverige drabbas sällan av långvariga strejker. Parterna har blivit bra på att komma överens genom att hitta acceptabla kompromisser. Men dessa kompromisser är inte alltid det bästa för hela samhället. Ett exempel på detta är hur lönerna utvecklas under karriären.

Eftersom facken gärna prioriterar höjda lägstalöner och arbetsgivarna vill hålla nere de totala lönekostnaderna, har resultatet av många års kompromissande blivit en arbetsmarknad där höga lägstalöner kombineras med dålig löneutveckling under karriären. För många arbetstagare kommer löneyftet de fick när de fyllde 18 att vara det största de någonsin kommer att få. Signalen är tydlig: Ålder spelar större roll än erfarenhet, kompetens och ansträngning. På lång sikt kan detta naturligtvis vara problematiskt ur samhällsekonomiskt perspektiv. Höga lägstalöner gör det dessutom svårt för arbetskraft med lite sämre kvalifikationer att konkurrera på arbetsmarknaden.

Den svenska lönebildningen har också varit anmärkningsvärt okänslig för vad som händer på arbetsmarknaden i stort. Sverige har länge haft både hög ungdomsarbetslöshet och hög arbetslöshet bland nyanlända flyktinginvandrare. Trots detta har lägstalönerna faktiskt inte rört sig alls i förhållande till medianlönen. År 2000 motsvarade lönerna för de 10 procent sämst betalda ungefär 70 procent av medianlönen. Så var det 2005, 2010 och 2015 också. Nu ser det alltså ut som om lägstalönerna kommer att vara fortsatt höga på den svenska arbetsmarknaden. Det gör det knappast lättare för de senaste årens nyanlända flyktingar att få jobb.

Intressant nog är den svenska modellen också dålig på att höja löner. Bland lärare och vårdpersonal har det länge varit svårt att rekrytera kompetent personal. Det borde leda till högre löner – men den svenska modellen bygger på att ingen ska få mer än industrin. Även här är tanken god: Med industrin som ankare undviks kostnadskris och inflation. På lång sikt är dock problemet ett annat: Outsourcing och automatisering gör att industrin behöver mindre personal, medan välfärdstjänsterna behöver mer.

Industriavtalet visar att lönebildningen tuffar på som vanligt. Det lugnar nog många. Den svenska modellen brukar försvaras med att den ger förutsägbarhet och stabilitet. Men när det som kan förutsägas är sysselsättningsproblem för mängder av lågkvalificerade, och när vi har stabil personalbrist inom välfärden, då kanske det är läge att fundera på något nytt?

Andreas Bergh